

Vuk'uzenzele

O e tlisediwa ke Lefapha la Ditlhaeletsano (DoC)

Setswana/English

Seetebosigo 2015

Go tswa kwa Union Buildings

tsebe 3

Thulaganyo e e itekanetseng go botlhe

tsebe 5

Mokgwa wa go tsenya topotuelo ya lefatshe

tsebe 6

Ditirelo tse di latelelang batho

Amukelani Chauke

Jaanong batho ba ba nngang kwa dikarolong tsa magae tsa naga ba tla kgona go kwadisa ditopotuelo tsa mafatshe gaufi le magae a bona.

Tona ya Lefapha la Tlhabololo ya Metseselegae le Ntshwafatso ya Naga, Gugile Nkwinti o ne fa gautshwane a nolofatsa thulaganyo ya topotuelo ya mafatshe ka go ribolola nngwe ya dibese di le nne tse di latelelang batho kwa tikologong ya Palamente kwa Motsekapa.

"Lo tshwanetse go gakologelwa gore mo pakeng ya ntlha, go ne go se na letsholo lepe la puso. Ka mantswa a mangwe, go isa pholisi le ditshono koo batho ba leng teng ga go a diragadiwa.

"Ditlamorago tsa seo e ntile gore batho ba ba kwa teng teng kwa magae le ba ba leng kwa metseletoropong e mentye gongwe ya magae, ba ba sa kgonang go ya kwa dikantorong (tsa ditopotuelo) di neng di le gona, ba tlotswe ke tshono.

"Jaanong re na le bese e e tsamayang le dilori tse dinnye tse di yang koo, go buisana le batho le go bolotsa letsholo la go ba bolelela gore go na le tshono ya go dira topotuelo.

"Ga jaanong re na le dibese le diteroko tse dinnye go latelela batho, go buisana le bona seo e leng tota go dira letsholo e leng go ba tlhalose-tsa gore ba na le tshono ya go dira ditopotuelo.

"Ka jalo, seno ke go isa ditirelo kwa bathong, go na le go laletsa batho go tla kwa

Tona ya Lefapha la Tlhabololo ya Metseselegae le Ntshwafatso ya Naga, Gugile Nkwinti, o ribolotse dikantoro tse dintshwa tse di latelelang batho kwa ditikologong tsa bona go nolofatsa baagi ba kwa ditrotswaneng le ba kwa metsemagaeng ikwadisetso ya topotuelo ya mafatshe.

kantorong,"o ne a rialo.

Go ribololwa ga diyuniti tse di latelelang batho go tla morago ga gore Moporesidente Jacob Zuma a amogele Molao o o Baakantsweng wa Pusetso mafatshe go nna Molao ka la bo 30 Seetebosigo 2014, mo thulaganyong ya go bula gape tsamaiso ya pusetso mafatshe sebaka se sengwe sa dingwaga di le tlhano go naya ba ba sa tsenyang ditopotuelo mo pakeng ya ntlha, tshono ya go dira jalo.

Mo pakeng ya ntlha - e e khutlile ka la bo 31 Sedimonthole 1998 - Khomishene ya Pusetso ya Ditshwanelo tsa Mafatshe e amogetse ditopotuelo tsa mafatshe di le 80 000.

E rile fa a ne a bua le Ntlo ya Magosi fa gautshwane kwa Palamenteng, Mporesidente o ne a bolelela magosi gore a tlhoka go ithulaganya gore a kgone go thusa batho go atlega ka ditopotuelo tsa bona tsa mafatshe.

Go fopholediswa gore batho ba le dimilione di le 7.5 ba ne ba tloswa mo mafatshe a bona morago ga go saeniwa ga Molao wa Mafatshe wa 1913 go nna molao.

Paka e e fetileng ya ditopotuelo e dirilwe

magareng ga 1994 le 1998.

Go tla tlhomiwa dibese tse dingwe gape di le tharo kwa diporofenseng tse dingwe - Kapa Botlhaba, Foreisetata le Bokone Bophirima.

Go tlhomiwa ga dikantoro tse di latelelang batho go latela go bulwa ga dikantoro tsa ditopotuelo di le 14 go ralala diporofense di le robongwe.

Tona Nkwinti o ne gape a re dikantoro tse di latelelang batho ke dikoloi tse di nang le didiriswa tse di kgethegileng mme di na le

thekenoloji e e kgontshang go tsamaiswa ga dikopo tsa ditopotuelo tsa mafatshe mo go tsona.

Tona o rile magareng ga Phukwi 2014 le ka la bo 8 Moranang 2015, go amogetswe ditopotuelo di le 54 439.

Diyuniti tse di tsamayang di tse tse thekenoloji e e tlhokegang go tsenya ditopotuelo fa setsheng - go akarediwa dikhomphiutara le digatisi.

Bese e tse tse gape le rempe ya eleketeroniki e e kgonang go kuka batho ba ba nang le bogole go tswa fa fatshe go tse na mo kantorong e e latelelang batho.

Diteroko di setse di rometswe kwa Qwaqwa, Phuthaditjhaba kwa Foreisetata, Kapa Botlhaba le Gauteng, mme di tla ya kwa mafelong a a farologaneng.

Kantoro e e nngwe e tla ya kwa Bokone Bophirima ka Phatwe mme e tla nna foo go fitlha ka Mopitlwe 2016.

Lefapha le tla itsise baagi ka šejule e e feletseng ya gore dibese di tlile go ya kae, go akarediwa dikgaolo le dinako mme šejule

e setse e le teng mo dikantorong di le 14 tsa ditopotuelo tsa lefapha, mo dikantorong tsa dikgaolo gongwe mo webesaeteng.

Go tla ya dilori di le pedi kwa mafelong a dikantoro tse di latelelang batho di tla yang kwa go ona go baakanya badiraditopotuelo sentle.

Seno e tla bo e le thulaganyo ya go netefatsa gore ba na le sengwe le sengwe se ba se tlhokang go tsenya topotuelo e e siameng, go tloga ka makwaloitshupo gongwe tshedimisetso ya batho gongwe masika a ba dirang topotuelo mo maemong a bona, go netefatsa gore ditopotuelo tsa bona ga di beelwa thoko ka ntlha ya tlhalelo ya tshedimisetso.

Tona o rile go tsenya topotuelo ke tirelo ya mahala ya puso mme a re batho ba ba nang le tshiamelo ba na le go fitlha ka la bo 30 Seetebosigo 2019 go tsenya topotuelo.

"Re a itse gore go na le batho ba ba tsamayang ba tsaya madi mo bathong ba ba sa itseng sepe ba ba solofetsa go ba tsenyetsa dikopo tsa ditopotuelo tsa lefatshe.

"Molaetsa go bagaetsho ke gore ga o tlhoke go duela madi go tsenya topotuelo ya lefatshe.

"Ditopotuelo di ka tsenngwa fela kwa setsheng sengwe le sengwe sa ditopotuelo tsa semmuso di le 14 go ralala naga gongwe kwa dikantorong tse di latelelang batho tsa ditopotuelo koo go nang le badiri ba ba katisitsweng ka tselo ya seporofesenele ba ba tla le thusang," o ne a rialo.

Lebelela tsebe ya 6 go bona tshedimisetso ka botlalomabapi le go kwadisa topotuelo ya lefatshe.

Puso e ikemiseditse go tokafatsa ditirelo

More Matshediso

Tona ya Lefapha la Tiromaano, Tekolo le Tshhekatsheko ya Tiro (DPME) mo Kantorong ya Moporesidente, Jeff Radebe, o tlhalositse gore lefapha la gagwe le tla dirisana le Lefapha la Mananepalo la Aforika Borwa (Stats SA) go netefatsa gore go dirisiwa mananepalo go tokafatsa tiro ya mafapha a puso.

Fa a ne a bua kwa Motsekapa fa gautshwane, Tona Radebe o rile mafapha a le mantse a sa ntsa sena dithulaganyo tse di siameng tsa tsamaiso ya tshedimisetso go tlhagisa tshedimisetso e e ikanyegang. Le gale o rile DPME e dira ka natla go samagana le kgwetlho eno.

O tlaleleditse ka gore nngwe ya ditlapele tsa togamaano tsa DPME ke go lekola ka moo manaane a puso a amang baagi ka kakaretso

ka gona.

Tona Radebe o rile DPME e konoseditse ditshhekatsheko di le 39, tse di akaretsang ditshenyegelo tsa puso tse di fopholediswa go R50 bilione.

O rile ditshhekatsheko di le dintsi di kwadititse kamego e kgolo le pele ga di ka itsisewe phatlhalatsa. Ka ntlha ya seo, go tshwanetse ga bonwa ditokafalo tse dikgolo mo tiragatsong ya manaane a puso.

"Re mo tseleng ya go tlhoma kgoeletso ya ditshhekatsheko tsa 2016/17. Ka paka ya 2014/15, go konoseditswe dipegelo tsa tshhekatsheko di le thataro mme tsa isiwa kwa Kabineteng. Re ikaelela go simolola bonnye ditshhekatsheko di le robedi mo ngwageng wa ga jaana wa ditshhele," o ne a rialo.

THUTO YA MOTHEO

Tona Radebe o tlaleleditse ka gore ditsheka-

tsheko tsa ntlha tse di konoseditsweng di dira pharologano e kgolo, a bua ka tshhekatsheko ya ntlha ya Tlhabololo ya Thuto ya Bana ba Bannye (ECD), e e lebisitseng kwa goreng go tlhamiwe pholisi e ntshwa ya ECD e e kasetilweng ka Mopitlwe 2015.

"Gareng ga tse dingwe, go totlwe go tokafatsa boleng jwa Kharikhulamo ya Mophato wa R go godisa ka moo o amang bana ba ba humanegileng ka gona le kwa diporofenseng tse di dirang bokoa, gammogo le go maatlafatsa katiso le tlhabololo ya barutabana ba Mophato wa R."

O rile tshhekatsheko ya Mophato wa R e bontshitse botlhokwa jwa go tokafatsa boleng jwa tlamelo ya thuto mme e seng fela go godisa go anama ga yona.

KGWEBISANO LE DIPELETSO

Tshhekatsheko ya Sekema sa Thulaganyo ya Kabelanokgwebo sa Lefapha la Kgwebisano le

Tona Jeff Radebe.

E tswelela mo tsebe 2

DIKGANG TSE DI AKARETSANG

Bašwa ba a maatlafatsana

Noluthando Mkhize

Emmanuel Mogale, wa dingwaga di le 23 ke mošwa yo o itumedisiwang ke go maatlafatsa ba bangwe.

Beke nngwe le nngwe o ruta barutwana ba sekolo se segolwane kwa Sekolong sa Sekontari sa Kaalfontein kwa Tembisa, Gauteng.

Mogale ke moithaopi go tswa kwa setheong se se sa tsenyeng latseno se se itsegeng jaaka IkamvaYouth, se se nayang barutwana ba ba tswang kwa magaeng a a tlhokileng ditšhono kitso, bokgoni, dikamano mmogo le ditlamelo tse di tlokegang go fitlhelela thuto e kgolwane gongwe ditšhono tsa go thapiwa morago ga materiki.

"Lebaka la gore ke tle fano go ruta bašwa ke ka ntlha ya gore fa ke ne ke le mo materiki, go ne ga nna le mongwe yo a neng a nthuta mme a dumela mo go nna a dira le IkamvaYouth. Fa nka bona bontsi jwa barutwana bano ba bone dipholo tse dintle le dibasari tsa yunibesithi, nka itumela thata.

"Mo tikolong eno bašwa ba na le ditšhono di se kae fela tsa go atlega ka ntlha ya maemo a ikonomi kwa magaeng. Ke batla go bona baagi ba ba tswelelang pele ka ntlha ya thuto," go ne ga rialo Mogale.

Eno ke kgang e e mo pelong ya ga Mogale. Morago ga gore a konosetse materiki ka 2013, mokgatlo wa IkamvaYouth o ne wa thusa Mogale go bona borutelwatirong jwa Makro.

"Makro e re neile tšhono ya go rutelwa tirong ka go ba direla mme re ntse re ithutela dikirii ya BCom Business Management kwa Yunibesithi ya Aforika Borwa. Fa re sena go fetsa dikirii, re tla tswelela go direla setlamo seno.

"Fa e ne e se ka IkamvaYouth, nkabo ke sa amogela tshedimisetso eno, mme ke a ba leboga," o ne a rialo.

Mogale o ruta English, Physical Science, Sepedi, Geography le Life Orientation.

"Tota ke rata go ithaopa. Go a intumedisa gore jaaka mošwa ke kgona go maatlafatsa bašwa ba bangwe mme ke direle baagi."

IkamvaYouth e tlamilwe ka 2003 mme ya kwadisiwa semmuso ka 2004. Mokgatlo o na le makala kwa Khayelitsha, Nyanga le Masi-phumelele kwa Kapa Bophirima, Ivory Park kwa Gauteng, kgaolo ya Greater Cato Manor le Molweni kwa KwaZulu-Natal.

Go rutwa go dirwa thapama morago ga sekolo, ka Lamatlatso mo mosong le ka matsatsi a boikhutso a dikolo.

Juliet Moseamedi wa dingwaga di le 18, e leng morutwana wa Mophato wa 11 kwa Sekontari ya Kaalfontein o batla go tsenela dithuto tsa biomedical morago ga materiki mme a re fa e sa le a tsenela IkamvaYouth, dithuto tsa gagwe di tokafetse e le ruri.

"Ka ntlha ya fa ke nna mo lekeiseneng, matsatsi otlhe morago ga sekolo ke ne ke nna le ditsala tsa me mme re sa dire sepe. Seno ke setlwaedi mo bašweng ba tikologo ya rona. Go ne go sena thotloetso epe ya gore ke dire tiro ya me ya sekolo mme e bile ke ne ke sa bone seo se le botlhokwa."

"Fa ke sena go tla mo Ikamva kwa tshimologong ya ngwaga, ke ne ka rotloetsega go tota tiro ya me ya sekolo mme seo jaanong se nkungwela maungo. Maduo a me a a tokafala mme ke simolotse go tlhaloganya tiro ya me ya sekolo botoka," ga rialo Moseamedi.

Go ya ka Clemence Msindo, Mogokaganyi wa Lekala la IkamvaYouth kwa Kgaolong ya Gauteng, barutwana ba ikwadisa kwa IkamvaYouth fa ba le mo Mephatong ya 11 le 12.

"Ka 2014 re ne re na le mamateriki a le 38 a neng a ikwadiseditse IkamvaYouth mme ra

Emmanuel Mogale o thusa setšhaba sa gaabo.

nna le seelo sa go falola sa 87%; ka 2013 re nnile le seelo sa go falola sa 100%.

Baithaopi fa feta halofo kwa makaleng a a sa bolong go nna gona ke barutwana ba pele mme baamogelatsiamelo ba maloba ba dira go feta 80% ya komititsamaiso ya Khayelitsha.

Ka 2012, IkamvaYouth e amogetse barutwana ba le 743 go ralala makala a le supa.

Msindo a re mokgatlo gape o thusa ka kaelo ya tselathuto e e lebisang kwa ditirong, mme seo se buletswe le baagi botlho. Gape o tlamela ka thuto ya HIV le AIDS mmogo le taitaio.

"Morutisi yo o thusang o nwa barutwana ba le bathlano ba a ba thusang ka tiroga. Seno ke go netefatsa gore barutwana ba kgona go elwa tlhoko go ya ka moo go tlhokegang ka gona."

Gape Ikamva e buletswe botlho ba ba eletsang go ithaopa.

Ba ba eletsang go ithaopa ba ka etela: www.ikamvayouth.org.za go bona tshedimisetso ka botlalo.

Go tthamela bašwa ba Aforika

Amukelani Chauke

Bašwa ba Aforika Borwa ba tshwanetse go latela motlhala wa Mophato wa 1976 mme e nne batho ba ba agang naga ka go ikaelela go nna bagwebi ba ba tla nnang le seabe se se tlhaga mo ikonoming.

Seno ke go ya ka Motlhankedikhuduthamagamogolo wa Setheo sa Bosetšhaba sa Tlhabololo ya Bašwa (NYDA), Phathutshelo Ramukumba, yo ditshwaelo tsa gagwe di tlang ka nako e puso e garelang Pholisi ya Bašwa ya Bosetšhaba ya 2015-2020 (NYP 2020), e tla nnang le seabe sa botlhokwa mo go tlhabololeng bašwa ba naga.

NYP 2020, e e diragaditsweng ka thuso ya bašwa go ralala naga ka bophara, go solofetswe fa e tla bopa bašwa go nna baagi ba ba matlha-gatlhaga le ba ba mosola mmogo le go rulganya sešwa NYDA go e nonotsha go kgona go samagana le merero ya bašwa.

Bašwa ba netefaleditse dintlha tse di botlhokwa e leng: phetoso ya ikonomi le go tsaya karolo, thuto, tlhabololo ya bokgoni le go neelwa ditšhono tse dingwe gape, tlhokomelo ya boitekanelo le go lwantsha tirisobotlhaswa ya diritibatsi le go aga setšhaba, go nna seopa sengwe le go nna baagi ba ba matlha-gatlhaga.

Go ya ka Lefapha la Mananepalo la Aforika Borwa, bašwa ba dira palo e feta 40% ya baagi mme 36% ya bona ga e na ditiro.

NYP 2020 e tla thusa go samagana le kgwetlho eno ka mananeo a tlhabololo ya bašwa a a tsibogelang ditlhokego tsa bašwa - mananeo a a letlang bašwa go rwala maikarabelo a isago ya bona.

Motlhankedikhuduthamagamogolo wa NYDA, Ramukumba o boleletse Vuk'uzenzele

gore tshekatsheko ya NYP 2020 ke dikgang tse di molemo mo bašweng gonne e tla ba thusa go nna le seabe se se ba tshwanetseng mo go tsa ikonomi.

"Ke akanya gore kgwetlho e bašwa ba tshwanetseng go samagana nayo gompieno jaaka kgwetlho ya bona gongwe motsotso o o ba gwetlhang ke kgaratlho ya diphetogo mo go tsa ikonomi," o ne a rialo.

Ka Seetebosigo 1976, baithuti go tswa kwa dikolong di le mmalwa ba ne ba bolaiwa setlho go ke puso ya tlhaolele fa mapodisa a tshireletso a ne a thuntsha barutwana ba ba neng ba sa tlhomela ba ba neng ba gwanta mo mebileng ya Soweto kgalhanong le se se neng se bidiwa Bantu Education, e e neng e pateletsa barutabana, gareng ga tse dingwe, go dirisa Afrikaans go ruta dirutwa di le mmalwa.

Setshwantsho se se bontshang mmele o o felletswe ke botshelo wa ga Hector Peterson, mosimanyana wa kwa Sekolong sa Poramari sa Morris Isaacson - se se tshwantshitsweng ke Raditshwantsho Sam Nzima - se ne sa gama-regisa lefatšhe ka bophara.

Ramukumba o ne a re, fa go tshwantshannngwa le setlhopha seo sa bašwa, bana ba gompieno ba nnile lesego e le ruri gonne bontsi

Pholisi ya Bašwa ya Bosetšhaba ya 2015-2020 e tla neela bašwa tšhono ya go atlega le go nna le seabe mo go ageng ikonomi.

jwa bone bo rutegile e bile bo kgona go fitlhelela ditšhono tsa go itlhabolola.

"Go ya ka nna, mo dingwageng di le 21 tsa temokerasi, ngwana wa montsho gongwe ngwana wa moAforika a ka seke a ya sekolong go ya go ithutela go iponela tiro fela.

"Mogopolo wa ngwana wa moAforika o tshwanetse go nna wa gore bogwebi ke se se ka emelang go thapiwa gore ba kgone go nna bathapi, ba kgone go nna beng ba ikonomi ya naga ya bona le gore ba kgone go nna ba ba agang naga ya bona.

"Seo, go ya ka nna ke kgaratlho e bašwa ba gompieno ba tshwanetse go e tsaya jaaka ya bona gore ba fitlhelele kgololesego ya ikonomo bo botshelong jwa bona," o ne a rialo.

PHOLISI YA BAŠWA E SEKASEKWA KA KELOTLHOKO

Motlatsatona kwa Kantorong ya Moporesidente, Buti Manamela, o ne fa gautshwane a konosetse letsholo leo mo go lona a neng a buisana le bašwa go tswa mo nageng ka bophara malebana le tshekatsheko ya NYP go bona ditshwaelo tsa bona, matshwenyego le

E tswela mo tsebe 6

E tswela go tswa mo tsebe 1

Intaseteri (dti) se diretse go tlatlhoba gore a Lenaane la Thotloetso la Ditirelo tsa Thulaganyo ya Kgwebo (BPS) le le rebolwang ke Lefapha la Kgwebisano le Intaseteri le tlhama ditiro le go oketsa dipeletso tsa tlhamalalo tsa dinaga di sele.

"Diphithlelelo tsa botlhokwa di supa gore fa e sale kwa tshimologong ya sekema sa thotloetso, go tlhamilwe ditiro di feta 9 000 le gore lephata la BPS ke lephata la botlhokwa go ngokela dipeletso le go tlhama ditiro tse dintšhwa, bogolo segolo mo setlhopheng sa ba dingwaga tsa 18 - 35, moo go tlhamiwa ga ditiro tsa bašwa go tlhokegang gona," Tona o ne a rialo.

MAFAPHA A BOSETŠHABA LE A DIPOROFENSE

DPME e itsisitse didiriswa di le mmalwa go netefatsa le go tsenya ditiragatso tsa tekolo le tshekatsheko mo tselongsetšhaba.

O tlaleditse ka gore lefapha le itsisitse Sediriswa sa Tlathlho ya Tiragatso ya Botsamaisi (MPAT) jaaka tsela ya go tota go lekola tiragatso ya botsamaisi mo mafapheng a bosetšhaba le a diporofense.

"Ka Lwetse 2014, mafapha otlhe a bosetšhaba le a diporofense a nnile le seabe mo tlathlhoeng ya tiragatso ya botsamaisi e e dirilweng ke DPME.

"Dipholo tsa ntlha di supile fa dikarolo tsa tiragatso di le 29 go tswa go di le 33 tse di lekanyeditsweng di supile tokafalo mo maduong, le fa go ne go tlathlhositswe seemo mo dikarolong dingwe le go tota diteng mo thulaganyong ya tshekatsheko ya dipholo."

MOGALA WA MOPOROSIDE-NTE

Malebana le Mogala wa Moporesidente, Tona Radebe o rile puso e tswelitse go tlamela ka tirelo ya gore baagi ba tsenye dipotsiso le dingongorego tsa bona.

"Ngwaga le ngwaga, re kgona go samagana le dingongorego mmogo le dipotsiso tse dintšhwa di ka nna 20 000. Go fitlha ga jaana, re rekotile dingongorego le dipotsiso di le 207 000 kwa magaleng ono. Di le 35% ke dipotsiso ka kakaretso mme di le 65% ke dingongorego.

"Nka bega gore mo dingongoregong le mo dipotsisong tsotlhe tse re di amogetseng, 94% di rekotilwe jaaka tse di rarabolotsweng mme go setse di le 6% tse di tshwanetseng go rarabololwa."

GO DUELA BATLAMEDI BA DITIRELO KA NAKO

Tona Radebe o rile ka go duela batlamedi ba ditirelo ka nako ke nngwe ya dikarolo tse DPME e dirileng tshekatsheko ya mafapha a bosetšhaba mo go tsona magareng ga 2013 le 2014. Tshekatsheko e bontshitse gore go nnile le tokafalo mo palogareng ya makwalotuelo a a duetsweng mo matsatsing a le 30.

O tlaleditse ka gore mafapha a diporofense a bontshitse tokafalonyana ya 5% mo palogareng ya makwalotuelo a a duelwang mo matsatsing a le 30.

"Diporofense di begile makwalotuelo a le 241 332 a boleng jwa R13.4 bilione, a a duetsweng morago ga matsatsi a le 30 mme makwalotuelo a le 356 079 a boleng jwa R21.8 bilione a a fetileng matsatsi a le 30, tse di neng di sa duelwa.

Seno ke kwelotlase ya 52% mo palogareng ya makwalotuelo a a fetileng matsatsi a le 30, a a iseng a duelwe," go buile Tona jalo.

O rile mafapha a bosetšhaba a begile makwalotuelo a le 155 572 a boleng jwa R3.8 bilione, a a duetsweng morago ga matsatsi a le 30. Le fa go le jalo, makwalotuelo a le 62 887 a a fetileng matsatsi a le 30 - a boleng jwa R2.1 bilione - ga a ise a duelwe.

Tona Radebe o rile go duelwa ga batlamedi mo matsatsing a le 30 e sa ntse e le kgwetlho e kgolo, e e amang thata dikgwebopotlana, ba e leng gore ba tshwaela gape mo kgodisong ya ikonomi le go tlhamiwa ga ditiro.

"Ka jalo re sweditse go tlhama yuniti e e kgethegileng go ela tlhoko tuelo ya matsatsi a le 30 ka botlhaga le go tlosa dikgoreletsi," o ne a tlaletsa jalo.

Go tswa kwa Union Buildings

Molaetsa go tswa kwa go Moporesitente

Go aga mowa wa setšhaba sa rona

In Mo tiragatsong ya tiro ya me mo setšhabeng, ke lesego thata go ka bona lefelo le lengwe le le lengwe la naga ya rona e ntle eno.

Maeto a me a go etela ditšhaba tsa Aforika Borwa tsothe gantsi go ntsosetsa maitutlo a a kopakopaneng.

Go sa ntse go na le mafelo a a santseng a rena ka matshwao a tlhalele – a a jaaka bana ba kwa magaeng ba ba santseng ba tsamaya sekgala se seleele go ya dikolong kgotsa kutlwisobotlhoko ya tirisobotlhawo ya diritibatsi mo badiring ba dipolasa mo mafelong mangwe.

Mabadi ao a teng ka go bona banna le basadi ba ntse fela ba senya nako ka go nna mo marakanelong a mebila kgotsa kwa matlong a bojalwa ka gone dikgono tsa bona le maemo a bona a thuto di sa ba letle go tsaya karolo mo ikonoming ya Aforika Borwa.

Le gona ba mo mebileng e e kwa morago ya makeišene moo digongwana di sotlang baagi le mo mathata a seloago a a jaaka tirisobotlhawo ya diritibatsi, go ima ga baša le dintwa tsa mo malapeng e leng tsela ya botshelo mo go ba bantsi.

Le jaanong, ke tswela pele go etela ditšhaba tseno ka gonno puso e dira le baagi go tokafatsa maemo a botshelo mme re leka go dira pharologano kgotsa re setse re dirile pharologano mo mafelong ao.

Mme ke teng moo ke bonang dikolo tse dintšhwa, ditleliniki le diroboto di thuthuga. Ke teng moo ke bonang dikgwebotshwaraganelo tsa basadi tse di fepang malapa le go tthagisa dikuno tse di ka romelwang ntle kwa dinageng tse dingwe. Ke teng moo ke kopanang le badiredi ba pholo ba ba dirang ka natla kwa metsesele-gaeng e e kwa kgakalagakala go go alafa balwetse kgotsa batlhankedi ba sepodisi ba ba bayang matshelo a bona mo kotsing go tobana le basenyi ba ba setlhogo.

Ke teng moo gape ke bonang ditsela tse dintšhwa mo go kileng ga bo go le ditsela tsa mmu; diyunibesithi tse dintšhwantšhwa le maokelo mo mafelong a batho ba neng ba tsamaya dikilometara tsa diketekete go fitlhelela thuto kgotsa di-

tirelo tsa boitekanelo; madirelo le madutelo a mangwe a diintaseteri mo mafelong ao batho ba kileng ba bo ba se na ditiro e bile ba sena tsholofelo epe.

Go bona kelo le maemo ano a tlhabololo mo nageng go ntiisa mooko mo go direleng baagi ba Aforika Borwa ebile go nneela tshepo ya gore ga re kitla re retelwa go tswelwa pele Aforika Borwa.

Aforika Borwa ke moago wa setsha se segolo se mo go sona metsšhini e e tsholetsang dithoto le ditlhopho sa badirisanimmogo mo ditro-png tsa rona tse kgolo tse di thusang ikonomi ya rona go gola, fa diterekere, dikhuti le ditirokatoloso tsa setšhaba mo metsemagaeng ya rona di tlišang mafaratlhatlha a segompiano le ditšhono tsa seloago go baagi ka kakaretso.

Fela, kgolo ya setšhaba sa rona ga se fela ka ga se re se dirang ka diatla tsa rona.

Se se botlhokwa go feta, ke se re se dirang ka dipelo le ditlhaloganyo tsa rona.

Ditlhogo tsa dikgang ga di re bolele kgang e e feletseng ka ga Aforika Borwa ka dinako tsothe. Fela di re bolelela tse di botlhokwa – tse ka nako e nngwe di tshwenyang – dikgang tse di re gwetlhang go dira ka thata mabapi le maitsholo a rona fela jaaka re tshwere re dira ka thata mo mafelong a rona a go aga.

Mo nakong e e sa tswang go feta, dikgang tse di akareditse ditiragalo tse bana kwa dikolong tsa Kapa Botlhaba ba ba neng ba gana go ja dijo tsa bona ka gone baapei kwa khitšhing ba ne ba rotsetse mo dikgamelong tse di dirisetswang go tsenya dijo. Mosadi yo o apayang o rile sekgala sa go ya kwa ntlwanaboithusetsong ya bona se seleele thata.

Mo kgang e e farologaneng gotlhelele, go ne go na le phasalatso ya bidio e e tshosang tota e e bontshang baagi ba Witbank ba gana go thusa monna yo a neng a tuka kgabo e le kotlha ya go bo a utswitwe mathale a kopore kwa seteisepotlana sa motlakase.

Dipego tsa dikgang di begile gore monna o bonwe a kopa batho gore ba bitse emelense fa letlalo la gagwe le ne le keketla mo mme-leng. Boemong jwa go thusa, batho ba ne ba kokoana go mo dikologa go mmogela jaaka a le mo botlhokong.

Monna o ne a ya kwa tleliniking e e gaufi a bo a fitlha kwa bookelong fela o ne a tlhokafala

Diporojeke tsa mafaratlhatlha tse di diragalang go ralala naga di thusa ikonomi ya rona gore e gole. Le fa go le jalo, jaaka maAforika Borwa re tlhoka go tokafatsa maemo a dipelo le ditlhaloganyo tsa rona go thusa setšhaba gore se golele pele.

diura di se kae moragonyana ga foo.

Ka nako yona eo, go ne ga begwa go tswa kwa Foreisetata gore rakgwebo wa dingwaga di le 47 le morwae wa dingwaga di le 16 ba tshwerwe mabapi le tiragalo e mo go yona morwa wa monna yo, go begwang fa a tlontlotse le go tsenya manokonoko go motlhokomedi wa tshireletso wa dingwaga di le 57 ka go dira gore a dire tsa thobalano le ntšwa. Dingwe tsa ditiragalo tse ke dilo tse di ka se akangwe-nng go ka dirwa ke maAforika Borwa a a obamelang molao, a a ratang kagiso fela ke nnete gore tiragalo e e tshosang e, ke karolo ya loago la rona.

Mo matsatsing a se kae a a fetileng, re ne re keteka Letsatsi la Kgololesego; letsatsi le le re gakololang ka ga tsela e re e tsamaileng go ya go Aforika Borwa e e botoka ya morago ga tlhalele, le letsatsi le le re lebaganyang le Molaotlhommo wa Ditshwanelo o o mo Molaotlhommo wa rona, tse ka tsela e nngwe e leng melao le mabaka a a rebolwang ke kgololesego.

Mabapi le tekatekano, Molaotlhommo wa Ditshwanelo wa re mongwe le mongwe a se ke a kgethololwa kgatlanong le se.

Mabapi le tlotlo ya botho, Molaotlhommo wa Ditshwanelo wa re mongwe le mongwe o na le tshwanelo ya tlotlo ya botho ba gagwe ya motheo e e tshwanetseng ya tlotliwa.

Molaotlhommo wa Ditshwanelo o bolela fa mongwe le mongwe a na le tshwanelo ya botshelo le gore mongwe le mongwe o na le tshwanelo ya go se tsholwe kgotsa go se otlhawe ka tsela e e setlhogo, e e seng ya setho kgotsa e e mo nyenyefatsang.

Molaotlhommo wa Ditshwanelo gape wa re ngwana mongwe le mongwe o na le tshwanelo ya go fepiwa ka dijo tse di botlhokwa, madulo, ditirelo tsa motheo tsa boitekanelo le ditirelo tsa loago, mmogo le go sireletswa kgatlanong le go se tsholwe sentle, go tlhoka tlhokomelo, tshotlakako kgotsa go tselwa kwa tlase.

Go utlwa botlhoko gore maaAforika Borwa a le mantsi ba tshela matshelo a bona – le go senya matshelo a ba bangwe – jaaka e kete ditshwanelo tse ga di teng.

Go utlwa botlhoko gape le gore fa batho ba dira ditlholomolao tsa Molao o wa Ditshwane-

lo, ba itshwarelwa kgotsa ba sireletswa ke ditokololo tsa malapa a bona kgotsa setšhaba, mme go kgorelediwe sepodisi kgotsa ditheo tsa rona tsa setšhaba go tsena kgang eo ka bogare.

Se, se kgatlanong le matsapa a rona a a siameng a go tswelwa pele Aforika Borwa.

Re tlhoka gore maAforika Borwa a se ke a tlhatlha fela gore naga e fetogang jaang ka go leba tlhabololo ya rona e e bonagalang fela ba thuse naga go fetoga ka go tlhatlha le go tokafatsa maitsholo a bona le go tshela go ya ka maikarabelo a bona jaaka baagi.

Ga go palo epe ya matlo, ditsela, madirelo kgotsa diteišene tsa motlakase tse di tla tswelwang tlhabololo ya rona go feta tsela tse tiragatso ya botho le boagi jo bo siameng.

Ke fela dingwaga di le robedi tse di fetileng, fa African National Congress e ne e tthagisa tokamana ka setlhogo sa RDP ya Semowa e e tlišang tsela ya go fetola naga ya rona ka kagosešwa le tlhabololo ya mowa wa setšhaba.

Tokomana e, e boletse gore e ne e le "semowa sa maAforika Borwa se se neng se kgweetsa dithulaganyo tsa rona tsa sepolotiki, ikonomi le loago."

Go tilwe: "Ditumelo tsothe di dumelana ka dinnete tsa semowa tse kgolo tse di kgweetsang botho mme re tlhoka go amogela tumelano e jaaka sekwalelo sa thanggololo ya tlhabololo e ntšhwa. Re itshwarelela ka dingwao tse di tshwanang e ka nna lerato, boitumelo kgotsa kagiso; botshepegi, toka le tshiamo, go abelana, maikarabelo kgotsa go ikanyega; mme tse di tswa mo maitemogelong a botho."

Mo dingwageng di le robedi re tswelwetse, ditlha tse di tshwanang tseo di sa ntse di itebagantse le rona mo 2015.

Metsšhini e tsholetsang dithoto, dikokoro, ditiro le go dirisa motlakase go ka se kae sepe fa re sa tokafatse tse re akanyang ka ga tsona, tse re di ikutlwang le go dira ka tsenelelo go tsena kwa botennyi jwa rona.

Tlanya re direng mmogo go aga Aforika Borwa o o botoka.

BOITEKANELO

Thulaganyo e e itekanetseng go botlhe

Amukelani Chauke

Tona ya Boitekanelo, Ngaka Aaron Motsoaledi, a re puso e tlhoka go fetola togamaano ya yona ya tekanyetsokabo go maatlafatsa thulaganyo ya boitekanelo ya setšhaba.

Tona o rile togamaano e tla akaretsa gape go baya thibelo ya malwetse jaaka setlapele gammogo le go tsweletsa boitekanelo go netefatsa gore batho ba bona tlhokomelo ya boitekanelo ya boleng.

Tona o buile seno fa a ne a tlagisa Thebolotekanyetsokabo ya lefapha la gagwe kwa Palamenteng fa gautshwane.

Thebolotekanyetsokabo ke puo e e tlagisiwang ke Tona e e tlagisang maano, dintlhakgolo mmogo le ditlapele tsa lefapha la gaabo.

Fa e le gore naga le dipuso tse dingwe tsa Aforika di tshwanetse go tsweletsa kontinente go ya pele, go tshwanetse ga maa-

tlafadiwa dithulaganyo tsa boitekanelo jwa setšhaba go thusa lephata la boitekanelo go thibela le go tsamaisa go runya ga malwetse a tshwana le Ebola, meningitis, TB, HIV le AIDS mmogo le polio, go fa sekai fela.

Ke ka ntlha ya seno moo e rileng kwa khonferenseng ya fa gautshwane ya Mokgatlo wa Lefatshe wa Boitekanelo kwa Benin, Ditona tsa boitekanelo di tsereng tshwetso ya gore go na le go nna le mananeo a a tlhamaletse fela (ditekanyetsokabo tse di farologaneng go lwantsa malwetse a malaria, polio, HIV le AIDS, TB, gareng ga a mangwe) dipuso di tshwanetse go beetsa mo go maatlafatseng dithulaganyo tsa boitekanelo jwa setšhaba.

"Re dumela gore se se tla thusang Aforika ke dithulaganyo tse di maatla tsa boitekanelo tse di tla kgonang go emelana le leroborobo lepe le le tla tlhagelelang gonne... ga re itse tota gore go tla latela eng.

"Maabane e letse e le HIV le AIDS, gompieno ke Ebola le TB mme kamoso e tla nna eng? Ga re itse fela re dumela gore go na le leroborobo lengwe le ka bomadimabe le leng mo tseleng," Tona o ne a rialo.

O ne a tlaletsa ka gore go runya ga malwetse go a go kaileng go ka ne go bakwa ke phetogo ya tllaemete, go gatakaka go go oketsegang ga batho mo manong a ditshe-di tse dingwe go batliwa dijo, metsi le bo-

nno, gammogo le go tlhagelela go go oketse gang ga paka ya morago ga diantibayotiki.

Tona o rile mo ngwageng wa ditshelete wa 2014/15, lefapha la gaabo le ntse le samagane le maano a go maatlafatsa thulaganyo ya boitekanelo ya setšhaba.

"Seno se tla akaretsa go thibela malwetse, go tsweletsa boitekanelo mmogo le go netefatsa gore batho ba rona ba bona tlhokomelo ya boleng ya boitekanelo.

"Seno ke thomo ya rona mme re tla samagana nayo ka mafolofolo".

GO BOTOKA THIBELO GO NA LE KALAFI

Tona Motsoaledi o rile go fodisa malwetse gantsi go tsewa jaaka phitlhelelo ya saense, fa go a thibelo go sa newe tlotla eo.

O rile ke ka ntlha ya seno moo e leng gore mo lephateng la boitekanelo, tiragalo nngwe le nngwe fela e e bosula e tsewang jaaka go phuthama ga thulaganyo ya boitekanelo.

"Go sa kgathalesege gore baganetsi ba tla reng, ga re kitla re phuaganya le fa e le go koafatsa ntlha ya thibelo mo thulaganyong ya boitekanelo, mme go na le go dira seo, e tla nna ona motheo wa lenaneo la rona la go maatlafatsa thulaganyo ya boitekanelo."

Lefapha le itsisitse meento e mentšhwa ka 2009 mo mananeong a lona a ka gale a tshoutiso, go akarediwa moento wa pneu-

Tona ya Boitekanelo, Ngaka Aaron Motsoaledi a re lefapha la gaabo le tla netefatsa gore batho ba bona tlhokomelo ya boitekanelo ya boleng.

mococcal conjugate le moento wa rotavirus.

Malwetse a pneumococcal a tshwana le meningitis le nyumonia e e tseletseng a tsewa a le kotsi thata mme mo Aforika Borwa le go ralala lefatshe, ke mmolai wa bobedi wa bana ba ba dingwaga tse di ka fa tlase ga di le tlhano, go latela HIV le AIDS.

Tona o rile meento ya thibelo e dirile gore lefapha le fokotse malwetse ano ka 70%.

Kankere ya kgeleswa ya bonna: O ka e fenywa

Morero wa Tlamelo ka Matlole ya Boitekanelo jwa Badiredipuso

Monna a le mongwe mo go ba le 23 mo Aforika Borwa o angwa ke kankere ya kgeleswa ya bonna. Le fa bolwetse bo ama banna ba le bantsi, ga bo elwe tlhoko thata.

Ngaka Stan Moloabi, Motsamaisikhuduthamaga wa Tlhokomelo ya Boitekanelo kwa Morerong wa Tlamelo ka Matlole ya Boitekanelo jwa Badiredipuso (GEMS) o dumela gore go tshwanetse ga dirwa go le gontsi go ruta banna ba Aforika Borwa ka bolwetse - bogolo segolo ka ntlha ya fa bolwetse bo ka bonwa go sa le gale bo ka kgona go alafiwa.

"Banna ba le bantsi ba Aforika Borwa ga ba itse mo go kalo ka kankere ya kgeleswa ya bonna le ya mae a bonna," o ne a rialo.

Go alafiwa ga bolwetse go tokafetse mo dingwageng di le mmalwa, mme fa bo bonwe go sa le gale, molwetse o nna le tšhono e e kwa godimo ya go ka falola.

Kankere ya kgeleswa ya bonna e diragala fa kgelesweng ya bonna - mo kgelesweng e nnye e e kareng letokomane e e leng karolo ya thulaganyo ya tsalo ya monna. Kankere ya kgeleswa ya bonna e diragala fa disele tse di sa tlhalegang di gola mo kgelesweng ya bonna.

KE MANG A KA TSHWARWANG KE KANKERE YA KGELESA YA BONNA?

Kankere ya kgeleswa ya bonna e ama banna ba merafe yotlhe le dingwaga tsotlhe, le fa banna ba dingwaga tse di fetang 50 ba le mo matshosetsing a magolwane a gore e ka ba tshwara go na le banna ba ba sa leng bašwa.

"Ka kakaretso, fa motho a setse a godile o nna le matshosetsi a magolwane a go tsenwa ke bolwetse," ga rialo Ngaka Moloabi.

Banna ba dingwaga tse di fetang 40 ba tshwanetse go etela dingaka tsa bona go dirwa ditoko tsa kankere ya kgeleswa ya bonna

gangwe mo dingwageng dingwe le dingwe di le pedi. Banna ba ba nang le dingwaga tse di fetang 50 ba tshwanetse go tlhatlhabiwa gangwe ka ngwaga, o gakolotse jalo.

MATSHWAO A KANKERE YA KGELESA YA BONNA

Go le gantsi kankere ya kgeleswa ya bonna ga e na matshwao ape. Se ke lengwe la mabaka a a dirang gore go nne botlhokwa gore banna ba tlhatlhabiwe ke dingaka tsa bona tsa malapa. Banna ba tshwanetse go ela tlhoko tse di latelang:

- Mathata a go tlhapologa.
- Mathata a go simolola gongwe go emisa go tlhapologa.
- Madi mo motlhapologong.
- Setlhabi gongwe go fisa fa o tlhapologa.
- Lengwe fela la matshwao a a fa godimo le patilwe ke setlhabi fa lethekeng gongwe mo diropeng, gongwe fa dinokeng.

"Le fa matshwao ano a ka ne a supa fela tshwaetsego, a ka nna gape tshimologo ya kankere ya kgeleswa ya bonna, ka jalo go botlhokwa gore a batlisisiwe," ga rialo Ngaka Moloabi.

KALAFI YA KANKERE YA KGELESWA YA BONNA

Kalafi ya bolwetse e laolwa ke gore bo setse bo godile go le kae, mofuta wa kankere le boitekanelo jwa molwetse.

Go na le mekgwa e le mmalwa e e ka itlhophelwang go alafa kankere ya kgeleswa ya bonna go tshwana le karo, kalafi ya marang, go elwa tlhoko gongwe kalafi ya dihoromone - go ya fela ka gore kankere e gola jang.

TSELA YA GO THIBELA KANKERE YA BONNA

Mokgwatshelo wa boitekanelo o ka thibela bontsi jwa malwetse a a amang banna go akarediwa le kankere ya kgeleswa ya bonna.

"Jaya dijo tse di itekanetseng, ikatise, tlogela motsoko le go nwa tagi thata mme o netefatse gore o nna o itekanetse," Ngaka Moloabi o gakolotse jalo.

O tlaleditse ka gore ditlathlho tsa kalafi tsa ngwaga le ngwaga, bogolo segolo fa o na le hisetori ya kankere, di ka thusa go boloka botshelo jwa gago.

Bolwetse jwa go wa: se o tlhokang go se itse

Morero wa Tlamelo ka Matlole ya Boitekanelo jwa Badiredipuso

Bolwetse jwa go wa, jo gape bo itsegegeng jaaka bolwetse jwa seebana, bo ama makgolokgolo le diketekete tsa batho ba merafe yotlhe le lemorago lengwe le lengwe mo Aforika Borwa.

Bolwetse jwa seebana ke bolwetse jo bo tlhalegileng jo bo amang boboko le thulaganyo ya methapo. Go fopholediwa gore motho a le mongwe mo go ba le 100 mo Aforika Borwa o tla tshwara ke bolwetse jwa go wa nako nngwe mo botshelong jwa gagwe.

Ngaka Stan Moloabi, Motsamaisikhuduthamaga wa Tlhokomelo ya Boitekanelo kwa Morerong wa Tlamelo ka Matlole ya Boitekanelo jwa Badiredipuso a re mongwe le mongwe o tshwanetse go ithuta ka ga bolwetse jono le go itse gore ba ka dira eng fa bo kubugela mongwe yo ba mo itseng.

"Bontsi jwa rona bo ka kopana le mongwe yo a nang le bolwetse jwa go wa, gongwe yo o tla bonang a tshwerwe ke seebana, nako nngwe mo botshelong jwa rona," o tlaletsa jalo.

"Go tshwara ke seebana go bakwa ke dilo di le mmalwa mme mongwe le mongwe a ka tshwara ke seno nako nngwe mo botshelong. MaAforika Borwa a tshwanetse go akanya ka ga seno pele ga ba ka athola ba ba tshwarwang ke seebana gongwe bolwetse jwa go wa."

Seebana ke go taboga ga motlakase mo bobokong go go amang ka moo motho a ikutlwanng le go dira ka gona nakonyana e e rileng.

Go ka diragala ka ditsela tse di farologaneng mme go ka ama batho ba ba farologaneng ka ditsela tse di farologaneng. Nako dingwe seebana se nna botlhoshwana; mme motho a ka ikutlwa fela e kete o mo maibing sebaka sa motsotswana gongwe e mebedi mme a seke a be a lemoga le gore o ne a na le seebana. Mo seebaneng se se tseletseng gona,

motho a ka idibala, mmele wa gagamala mme a ka nna a ragaraga.

Bolwetse jwa go wa bo ka tlhokomelwa le go laolwa ka melemo gongwe dikalafi dingwe mo mabakeng a le mantsi.

TSE DI BAKANG SEEBANA DI AKARETSA:

- Bolwetse jwa go wa jo bo tseelanang go ya ka losika.
- Tshwaetsego ya boboko e e tshwana le meningitis le encephalitis.
- Dikgeleswa.
- Go tlhoka tekatekano ya diedi mo bobokong e le ka ntlha ya malwetse a sukiri.
- Go tlogela bojalwa.
- Tiriso ya diritibatsi dingwe tsa mo mmileng.

TSELA YA GO THUSA MOTHYO O NANG LE SEEBANA

Go latela fano dikgato tse di tshwanetseng go tsewa fa go tsibogelwa motho yo o nang le seebana:

- Leka ka moo o ka kgonang ka gona go ritibala maikutlo.
- Letsetsa ditirelo tsa tshoganyetso.
- Leka go tla kgobalo ka go netefatsa gore ga gona sepe fa gaufi se se ka gobatsang motho.
- Itshireletse kgatlhanong le kgobalo - ga go tlhokege go leka go thiba motho yo a nang le seebana.
- Se tsenye sepe mo leganong la motho.
- Fa seebana sa motho yoo se sena go emisa, mmeye mo seemong se se siametseng go tlhapogelwa. Baya tlhogo ya gagwe gore matlhatsa fa a le gona a kgone go tswa sentle mo molomong mme o netefatse gore o hema sentle.
- O seke wa naya motho yoo sepe sa go nwa, melemo gongwe dijo go fitlha a tlhapogelwa gotlhelele.
- Nna le motho yoo go fitlhelela a tlhapogelwa, e leng se se ka tsayang metsotso e le metlhano go ya go e le 20.

"Gakologelwa gore bontsi jwa batho ba ba tshwerweng ke bolwetse jwa go wa bo tsibogela kalafi, ka jalo mongwe le mongwe yo o tshwerweng ke bolwetse jono o tshwanetse go rotloedwa go etela ngaka," go tlaletsa jalo Ngaka Moloabi.

DIKGANG TSE DI AKARETSANG

Albert Pule

Thulaganyo ya ditopotuelo tsa mafatshe e letla batho ba ba tlositsweng ka dikgoka go tswa mo mafatsheng a bona ka fa tlase ga puso ya tlaolele go tsenya ditopotuelo mo dingwageng di le tlhano tse di latelang.

Go bulelwa gape ga ditopotuelo go totile batho ba ba fetilweng ke letlha la bofelo la 1998.

Vuk'uzenzele e go naya kaedi ka botlalo malebana le gore o ka tsenya topotuelo jang.

TOPOTUELO YA LEFATSHE KE ENG?

Topotuelo ya lefatshe ke kopo e e kwadilweng e e dirwang ke motho, ngwana wa motho yoo, ba tsamaiso ya boswa gongwe baagi malebana le go busediwa lefatshe.

TSHWANELO YA LEFATSHE KE ENG?

Tshwanelo ya lefatshe ke tshwanelo e e kwadisitsweng kgotsa e e sa kwadiswang ka ga lefatshe leo, dikgatlhegelo tsa bannaledisere ba lona ba ba dirang mo go lona le ba ba le hiretseng go le lema mme ba duela mong wa lona ka tseo ba di kotutseng, dikgatlhegelo tsa molao wa setso kgotsa tsa bajalefa ba ba nnileng mo go lona mo dingwageng di feta di le 10.

Batho ba tshwanetse go bo ba ntile mo lefatsheng gongwe ba na le bosupi jwa lekwalo, sekai, lekwalonetefaletso la bodulo, tetla ya go nna, jalojalo, gore ba nne le tshwanelo ya lefatshe.

KE MANG YO A KA TSENYANG TOPOTUELO YA LEFATSHE?

Motho gongwe baagi ba ba tseetsweng lefatshe morago ga 19 Seetebosigo 1913 ka ntlha ya melao ya maloba e e neng e gobeletwa go ya ka bosemorafe mme ba sa amogela tuelo e e amogelesegang ka nako ya go tselwa lefatshe.

KE MANG YO A SA TSHWANELANG GO TSENYA TOPOTUELO YA LEFATSHE

Ba ba kileng ba dira topotuelo mme ba amogetse tuelo ya lefatshe gongwe ya tshetele ga ba a tshwanele go dira topotuelo gape ka ntlha ya tshwanelo eo.

Fa o kile wa tsenya topotuelo pele mme o ise o duelwe, tlhomamisa pele le kantoro ya porofense gore a ba na le topotuelo ya gago ya ntlha pele ga

o ka tsenya topotuelo gape.

O seke wa tsenya topotuelo e ntshwa fa go sa ntse go samaganwe le topotuelo ya gago. Ga go mo molaong go tsenya topotuelo ya botsukunape ka go se tlhagise maphata a mangwe a a ka nnang le dikgatlhego.

DIKWALO TSE O TSHWANETSENG GO TLA NATSO FA O TSENYA TOPOTUELO

- Khopi e e tlhomamisitsweng ya lekwaloitshupo la gago la Aforika Borwa, le le tala le le nang le barcode gongwe karata ya boitshupo.
- Lekwalo le le saenilweng le le go letlang go dira mo boemong jwa lelapa la gaeno gongwe morafe, le saenilwe ke dipaki di le pedi (thata ya ramolao), fa e le gore o dira mo boemong jwa lelapa la gaeno gongwe morafe.
- Lenane la batho ba o ba emetseng.
- Lekwalo go tswa kwa Molaodi wa Kgotsatshelokgolo fa o le motsamaisi wa boswa.
- Tshwetso e e kwadilweng go tswa kwa kopanong ya baagi, e saenilwe ke motho yo a neng a tsamaisa kopano, fa e le gore go tsengwa topotuelo mo boemong jwa morafe (tshwetso ya morafe).

GO TLHOKEGA TSHEDIMOSSETSO EFE?

Tlhaloso ya lefelo, sekai, leina la polasi, nomoro ya ERF gongwe ya setsha fa e le gore ke mo kgaolong ya toropo.

- Ngwaga wa go amogiwa naga.
- Tuelo e e duetsweng ka nako eo.
- Dintlha tsa motho yo a latlhetgetseng ke ditshwanelo tsa lefatshe la gagwe.
- Dintlha tsa motho yo a tsenyang topotuelo le maemo ao a leng mo go ona, sekai, moemedi wa morafe, morwa, motsamaisi wa boswa, jalojalo.
- Lemorago la go amogiwa lefatshe.

TSELA YA GO ISA TOPOTUELO

Ditopotuelo di tshwanetse go tsengwa kwa kantorong e e tshwailweng ya ditopotuelo mo foromong e e maleba, e e tla tsengwang mo mafaratlathheng a eleketeroniki ka nako ya go dira topotuelo.

Ga go ne go phatlaladiwa diforomo. O tshwanetse go etela kantoro ya go tsenya ditopotuelo go tsenya topotuelo.

O na le go fitlha ka la bo 30 Seetebosigo 2019 go tsenya topotuelo. Dikantoro tse di latelelang batho tsa ditopotuelo di tla etela dikgaolo mo pakeng ya go dira ditopotuelo.

Tsela ya go tsenya topotuelo ya lefatshe

DIKGATO TSE DI TSHWANETSENG GO LATELWA MO THULAGANYONG

KGATO 1: Bogorogelo

Badiri ba kwa desekeng ya bogorogelo ba tla tlhola gore a o na le dikwalo tse di siameng le go go gakolola.

KGATO 2: Go tsenya dintlha

Badiri ba ba mo lephateng la go tsaya dintlha ka khomphiutha ba tla go thusa go tsenya kopo ya gago mo khomphiutheng.

GO TSENYA TOPOTUELO KE MAHALA

KGATO 4: Kitsiso

O tla amogela SMS mo diureng di le 48 morago ga go tsenya topotuelo, e go tlhomamisetsa gore re amogetse topotuelo ya gago. Topotuelo ya gago e tla batlisisiwa mme o tla itsisiwe ka ga tsewelelopele gangwe le gape gongwe fa o kopa seo.

KGATO 3: Tlhomamiso

O tla amogela lekwalo morago ga gore tshedimosetso ya gago ya topotuelo e tsengwe mo khomphiuthareng. Lekwalo le tla nna le nomoro e e kgethegileng e e supang gore o tsentse topotuelo ka tshwanelo.

TSELA YA GO LATEDISISA:

O ka letsetsa nomoro ya mogala wa mahala ya 0800 007 095, gongwe o golagane le nngwe ya dikantoro di le 14 tsa ditopotuelo go ralala naga.

O KA TSENYA TOPOTUELO YA GAGO KAE?

Gauteng: 9 Bailey Street, Corner Steve Biko and Johannes Ramokhoase Street, Arcadia, Pretoria. Mogala: 012,310.6500 treet

Foreisetata: Old Postbank Building, (Corner East Burger and Selbourne Street, Bloemfontein). Mogala: 015,430.0444

KwaZulu-Natal: Umhlaba House, 139 Langalibalele Street, Pietermaritzburg and 158 -160 High Street, Vryheid. Mogala: 033,341.2674

Kapa Botlhaba: Old SARS Building, 22 Station Street, East London and 66 Prince Alfred Street, Queenstown. Mogala: 043 722 1487

Kapa Bokone Hyesco Arcade, 4 - 8 Old Main Road, Kimberley. Mog: 053 807 5700

Bokone Bophirima Unit 4 Batlhaping Street, (Next to SARS Building), Mmabatho and Prime Plaza Building 52 Market Street, Vryburg. Mogala: 018 389 9658/9600

Kapa Bophirima Van der Sterr Building, Rhodes Avenue, Mowbray, Cape Town and 33 Shamrock Place, 97 York Street, George. Mogala: 021 658 4300

Limpopo: 61 Biccard Street, Polokwane. Mogala: 015 284 6300

Mpumalanga: Restitution House, 30 Samora Machel Drive, Mbombela and 23 Hi-tech House Corner Botha and Rhodes Streets, eMalaheni. Mogala: 013 752 4054

Motswedi: Khomišene ya Ditshwanelo tsa Dipusetsomafatshe

E tswelela go tswa mo tsebe 2

ditshitshinyo mo pholisitlhomong.

Ramukumba o rile tshkatsheko ya pholisi ke tshono ya gore bašwa ba lebisise tsewelelopele e e leng teng mo go tsenyang tirisong maitlamo a NYP mo dingwageng di le tlhano tse di fetileng.

"Ka jalo, go re naya tshono ya go bua gore re ne re beile ditlapele di fe mo dingwageng tse tlhano tse di fetileng le gore a re fitlhetse se re neng re itlamilile ka sona, mme go ntshe go le jalo, le tshkatsheko ya gore a seemo sa bašwa se fetogile fa e sale ka nako eo.

"Fa seemo sa bašwa se ise se fetoge, gona re tlhoka go tla ka ditharabololo tse dintšhwa malebana le go samagana le dikgwetlho le go tlhama seemo se se kgontshang seo," o tlaleleditse jalo.

Ramukumba o rile fa go setse go akareditswe ditshwaelo tsotlhe mo lekwaloitlhomong, pholisi e tshwanetse go nna le ditshitshinyo malebana le tsela ya go tlhama seemo se se tla rotloetsang tlhabololo ya bašwa.

"Go ya ka nna, go tshwanetse ga dirwa

seemo se se kgontshang ba ba eletsang go ya sekolong go dira jalo. Fela jalo, ba e leng gore ka ntlha ya mabaka afe kgotsa afe, ba retelelewa ke go falola materiki, ba tshwanetse go tlamelwa ka tshono ya bobedi gore isago ya bona e se ke ya phirimisiwa.

"Bašwa ba ba duleng mo thulaganyong ya thuto mme ba se na thuto ba tla kgona go bona ditiro tse di mosola gongwe bokgoni jo ba ka bo isang kwa mmarakeng wa ditiro ba tshwanetse go nwa tshono ya go bona bokgoni, boitseanape gongwe tiro e ba ka e isang kwa mmarakeng wa ditiro.

"Go feta moo, malebana le bokgoni jo ba ka neng ba na le bona, ba tshwanetse go tlamelwa ka tshetso gore ba tsene mo kgwebong gore ba kgone go nna le seabe mo ikonoming, go sa kgathalesege gore ba tlhopho go dira gongwe go itshimololela dikgwebu tsa bona," o ne a rialo.

LEANO LA DITIRO TSE DINTŠHWA LE MO TSELENG

Ramukumba o tlaleleditse ka gore go thapilwe phanele ya baitseanape go lebelela maphata otlhe a ikonome go bona gore ke diindaseteri

dife tse di ka tsenyang bašwa mo mmarakeng wa ditiro. Diindaseteri tse di akaretsa tlhabololo ya bašwa go ralala magato otlhe a puso, lephata la poraefete, mekgatlho e e seng ya puso (NGO) gammogo le mekgatlho ya baagi.

Phanele e tla kwala leano le le tla lebelelang dikgwetlho le dintlha tsa kgolo tse di totlhweng mo Leanong la Tlhabololo la Bosetšhaba (NDP) - e leng ponelopele ya puso le letlhomiso la puso la gore naga e bo e tlhabolotswe ka 2030 - go bona gore ke manaane mafe a a leng teng a a ka thusang bašwa go bona ditiro.

"Leano leno la go thapa le tla tlhalosa gore go tsamaisiwe diporojeke dife - le ikaegile ka tlhokego ya go godisa ikonome go ya jaaka re e tlhologanya go tswa mo NDP magareng ga jaanong le 2030, mme le tlhalose gore ke dikarolo dife gongwe diindaseteri dife tse di tshwanetseng go tota go tlhamela bašwa ditiro tse dintsi," o ne a rialo.

Phanele ya baitseanape e dirwa ke baporofesara go tswa kwa diyunibesithing tse di farologaneng gammogo le batlhankedi go tswa kwa Lefapheng la Mananepalo la Aforika

Borwa mmogo le Lekgotla la Dipatlisiso tsa Saense le Indaseteri (CSIR).

Ramukumba o rile NYDA, ka mananeo otlhe a yona, e thusitse ka tlhabololo ya bašwa.

"Dipalopalo di supa gore mo dikgwebong tse di kwadisitsweng le Lekgotla la Dithoto le Boitlhamedi jwa Ditlamo (CIPC), ke fela 30% ya tsona e e kgonang go ikemelela go feta paka ya dikgwedi di le 12.

"Re ntse re abelana ka lenaane la Dikato tsa Bašwa tsa Bosetšhaba (NYG) mo dingwageng di le pedi mme mo pakeng eno, re dirile tshkatsheko ya dikgwebu tse di tlametsweng ka matlole ka sekema seo.

"Dipatlisiso tsa rona di bontsha gore 54% ya dikgwebu tse di neng di tlametswe ka matlole ka lenaane la rona la dikato di kgonne go ikemela mo pakeng e e fetang dikgwedi di le 12," o ne a tlaleletsa.

Go bona tshedimosetso ka botlalo malebana le Pholisi ya Bašwa ya Bosetšhaba etela: www.gov.za